

Структурно-семантичні та лінгвокогнітивні особливості німецькомовних парламентських промов канцлерки Ангели Меркель

Н. М. Марченко, О. Г. Савчук

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Corresponding author. E-mail: 1marchenko_n@ukr.net, helga_savchuk@i.ua

Paper received 03.04.20; Accepted for publication 24.04.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-226VIII68-07>

Структурно-композиційні елементи основного тексту виступу перед парламентом детерміновано прагматичними настановами, покликаними, насамперед, акцентувати увагу на досягненнях та здобутках федерального канцлера та її уряду, та містять такі обов'язкові компонентами як: окреслення чинної політичної ситуації; аналіз політичних та економічних умов, у контексті яких здійснено певні кроки; програмні положення майбутніх дій. Переважання репрезентативної й інтегративної функцій втілюється одночасною взаємодією таких стилістичних засобів як синтаксична анафора представлена повторами дієслів, метафора, метонімія, антитези тощо.

У виступах перед парламентом Ангели Меркель найбільшої об'єктивації набувають концепти EINEIT як ознака приділення значної уваги вирішенню соціальних та економічних, а також FLÜCHTLINGE, функціонування чого екземпліфікує дієвість уряду у вирішенні надскладних завдань.

Ключові слова: виступ у Бундестазі, структурні компоненти промови, концепт, канцлерка, мовні засоби, біженці, єдність, слова-репрезентативи.

Вступ. У центрі сучасних лінгвістичних студій знаходяться напрямки дослідження різноманітних вербальних проявів мовленнєвої діяльності комунікантів у соціальному середовищі та професійно орієнтованих ситуаціях. Не викликає сумніву, що однією із найбільш примітних соціальних сфер є політика, зацікавленість якою з боку дослідників залишається стійкою з огляду на те, що чимало політичних дій за своєю природою є мовленнєвими і навряд чи можна знайти сферу більшою мірою орієнтовану на переконування. Власне сама ефективність діяльності політиків, їхні рейтинги, напряму залежать від використовуваних способів мовленнєвого впливу на слухача.

Короткий огляд публікацій по темі. Розуміючи під публічним виступом текст, опосередкований ситуацією політичної комунікації, який набуває повного втілення у момент виголошення як дискурсивне утворення [2, с. 7], відзначимо його студіювання у розрізі соціолінгвістики, прагматичної лінгвістики, теорії дискурсу. Погоджуючись з думкою більшості науковців про унікальність такого владного інституту як канцлерство і в історичному сенсі, і в аспекті його розгляду з точки зору реалій сьогодення, варто підкреслити існування низки ґрунтовних досліджень у цьому напрямку. Так, увагу цілої низки дослідників [див. напр., 1; 8; 9] зосереджено на аналізі національно-культурних особливостях німецькомовної політичної комунікації, її прагматичній та соціолінгвістичній своєрідності, конститутивних характеристиках як-от жанрові, стилістичні, інтертекстуальні властивості, так само як і окремих параметрах, на зразок рольових структури, метафоричності тощо.

З огляду на це, мета вбачається в аналізі структурно-семантичних особливостей побудови тексту промови, визначенні засобів забезпечення експресії на лексико-граматичному та синтактико-стилістичному рівнях, встановленні лінгвокогнітивної специфіку виступів Ангели Меркель.

Матеріалом статті слугували тексти виступів канцлерки Ангели Меркель у Бундестазі виголошені у період з 2016 по 2019 pp.

Результати і їх обговорення. Структурно-композиційні елементи основного тексту виступу перед парламентом детерміновано прагматичними настановами, покликаними, насамперед, акцентувати увагу на досягненнях та здобутках федерального канцлера та її уряду, окреслити існуючі виклики та шляхи вирішення. Відповідно, текст промови характеризується такими обов'язковими компонентами: 1) окреслення чинної політичної ситуації; 2) аналіз політичних та економічних умов, у контексті яких здійснено певні кроки; 3) програмні положення майбутніх дій. Функціонування зазначених компонентів переважно носить хронологічний порядок розташування. У вступі актуалізовано тезу про продуктивність парламенту, діяльність якого забезпечила європейців стабільним і мирним благополуччям, наприклад: [...] *der Grundstein war gelegt. Und mit ihm bestand nach Jahrhunderten der Kriege und Diktaturen für die Bürgerinnen und Bürger Europas erstmals die Aussicht auf eine dauerhafte, friedliche und stabile Zukunft* [7].

Цілком очевидно, що подібна референція до епохального минулого (*bestand nach Jahrhunderten der Kriege und Diktaturen*), підкріплена таким експресивним стилістичним засобом як градація (*dauerhafte, friedliche und stabile*), спрямовано на консолідацію нації навколо курсу канцлера. Зазначене також представлено високим коефіцієнтом функціонування мовленнєвих актів: репрезентативи у вигляді імпліцитних закликів, напр., *Die Lage zwingt uns mehr denn je, erst einmal das zu schützen und zu bewahren, was uns in Deutschland und Europa mit unseren transatlantischen Partnern stark gemacht hat und auch weiter stark machen wird* [7]; опису досягнень, напр., [...] *wir haben Mittel für den sozialen Wohnungsbau ausgereicht, wir haben das Baukindergeld eingeführt, wir haben einen Wohnungsgipfel durchgeführt, auf dem wir uns mit den eigentlich wichtigen Fragen neben dem Geld beschäftigen, nämlich mit der Verfügbarkeit von Bauland und der Beschleunigung von Bauvorhaben, und wir haben im Bereich der Vereinbarkeit von Familie und Beruf durch die Brückenteilzeit und das Gute-Kita-Gesetz*

wichtige Weichen gestellt [4]; експресиви у формі висловлення вдячності, напр., *Heute stehe ich mit Freude und auch mit Dankbarkeit vor dem größten demokratischen Parlament der Welt. [...] Wir spüren in Ihrem Haus den Herzschlag der europäischen Demokratie* [7]. Зазначений фрагмент також демонструє, що для переконування аудиторії у міцності та силі демократії, канцлерка вдається до її метафоричного опису як агента самостійних дій (*Mi відчуваємо серцебиття європейської демократії у вашому домі.*).

Іншою інтенцією, якій підпорядковано перший структурний компонент промови у значній частці промов Ангели Меркель, є консолідація народу, вербалізованого комунікативним прийомом солідаризації, наприклад: *Wir unterstützen Länder und Regionen in ihrer wirtschaftlichen Entwicklung oder beim Kampf gegen Jugendarbeitslosigkeit. Wir helfen einander bei Naturkatastrophen. Wir stehen uns im Fall von Terroranschlägen oder Reaktorunfällen gegenseitig bei. Wir haben in der europäischen Staatsschuldenkrise sogenannte Rettungsschirme aufgespannt* [7]. Так, у наведеному прикладі, особовий займенник *wir* широко використовується канцлером регламентуючи асоціативні зв'язки зі спільними цінностями, уявленнями та інтересами громадян єдиного суспільства. Його інтегративна функція як правило втілюється одночасною взаємодією з такими стилістичними засобами як синтаксична анафора представлена повторами дієслів (*unterstützen, helfen, stehen*), метафора (надання пакету допомоги – *рятувні парасольки*), метонімії, антитези тощо.

Ця особливість видається цілком закономірною, з огляду на функціональне призначення ініціальної складової промови, а саме привернути увагу адресата й підкреслити роль канцлерки в ефективній розбудові держави. Забезпечувана, таким чином, інтегративність вступної частини, представлена амбівалентністю викладу власних досягнень і орієнтацією на адресата як повноправного учасника, дозволяє викликати інтерес аудиторії та створити атмосферу спільності дій, мовець наче запрошує слухача доєднатися до прийняття рішень.

Репрезентативність вступної частини продовжується у також і в наступній складовій тексту промови, яка містить фактологічний виклад існуючих проблем і як правило опосередкована численними інформативними крапленнями, крізь призму яких, власне через окреслення глобальних проблем і їхнього негативного впливу, відбувається імпліцитна презентація власних досягнень. Наприклад: [...] *die Terroranschläge in Frankreich, der Verhandlungsmarathon in Minsk zur Zukunft der Ukraine, das dritte Griechenlandprogramm und dann die vielen, vielen Menschen, die in Europa, und ganz besonders in Deutschland, Zuflucht gesucht und gefunden hatten, Zuflucht vor Kriegen, Verfolgung und Perspektivlosigkeit in Syrien und Irak, aber auch in Afghanistan oder Afrika* [3]. Особливість цієї частини вбачається у домінування лексичних одиниць з високою експланаторною модальністю, конотативне забарвлення яких, як можна бачити у наведеному прикладі, орієнтоване на висвітлення складності викликів (*теракти, переговорний марафон, притулок від воєн, переслідування та відсутність перспектив*). Поруч із

відсиланням до реальних місць концентрації труднощів (*Франція, Україна, Європа, Сирія, Ірак, Афганістан*), та особливої ролі Німеччини (*ganz besonders in Deutschland*), прикметним є також застосування способу дієслова (*gesucht und gefunden hatten*), повтору прислівників (*vielen, vielen*), висхідної градації (*vor Kriegen, Verfolgung und Perspektivlosigkeit*) для інтенсифікації висловлюваних тез.

Логічним продовженням фактологічної частини є перехід до третього компоненту – висвітлення програмних положень, які в усіх промовах займають достатньо великий обсяг з описом переліку кроків канцлера та уряду, скерованих на вирішення проблем. Висвітлювану Ангелою Меркель проблематику програми дій можна згрупувати за такими ключовими напрямками розвитку держави: 1) фінансування важливих проєктів: внутрішньо-економічні (екологія, енергетика, інфраструктура), безпека (кібербезпека, боротьба зі злочинністю), запровадження технологій майбутнього (діджиталізація, штучний інтелект), наприклад: *Das ist kein Nerd-Projekt, wie man vielleicht sagen könnte, denn wenn die Bürgerinnen und Bürger diesen Zugang nicht bekommen, werden wir im digitalen Zeitalter nicht bestehen* [4]; 2) створення і запровадження механізмів взаємодії з суспільством за яких в центрі знаходиться людина, а держава лише керує процесами (створення комітетів, різноманітна співпраця, облік конфіденційних даних, розробка систем тощо), напр., *Das sind nicht die Modelle der Sozialen Marktwirtschaft, und deshalb müssen wir eines finden, bei dem der einzelne Mensch im Mittelpunkt steht und der Staat Leitplanken setzt* [4]; 3) зовнішні та внутрішні політичні й соціальні проблеми, зокрема питання біженців і міграції, напр., *Wir wollen, dass Deutschland auch künftig ein Land ist, in dem der Staat konsequent gegen Gewalt, Kriminalität, Extremismus und Terror vorgeht, ein Land, das denen Schutz bietet, die vor Krieg und Verfolgung fliehen, und gleichzeitig dafür Sorge trägt, dass diejenigen, die nicht schutzbedürftig sind, in ihre Heimat zurückkehren, ein Land, das Verantwortung im internationalen Kampf gegen Armut, Hunger, Krankheiten und Klimawandel übernimmt* [3].

Загалом характер зазначених програмних тез варіює від абстрактного, де лише визначаються пріоритетні напрями роботи, до консолідованих форм репрезентації за яких чітко спостерігаються наміри виконати певні дії у контексті спільної мети.

Таким чином, конститутивні частини промови так само як арсенал лексико-граматичних і синтаксико-стилістичних засобів експресивності несе загальнополітичний універсальний характер. Водночас їхній вибір визначається дискурсивними умовами та специфікою риторичного жанру промову. Невід'ємним атрибутом досліджуваних зразків промов також є надметафоризованість, особливо тих частин, що характеризуються найбільшим логіко-прагматичним навантаженням.

Проведений нами аналіз емпіричного матеріалу текстів виступів Ангели Меркель у парламенті, здійснений за методикою виявлення ключових слів для дослідження, побудови та аналізу семантем ключових слів, аналізу лексичних синонімів і дериваційних полів, які забезпечують об'єктивацію певного концепту

пту, засвідчив превалювання базових концептів досліджуваної лінвокультури, наведених у діаграмі на Рис. 1.

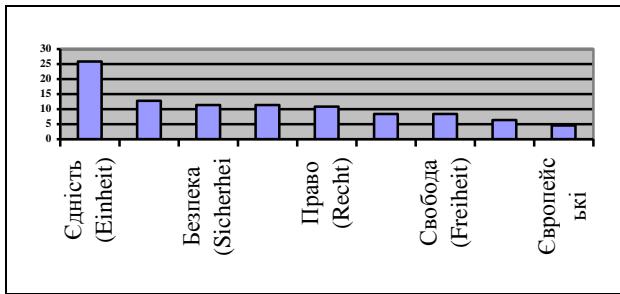

Рис. 1. Результати лінгвокогнітивного аналізу німецькомовних виступів А. Меркель (2016-18 рр.)

У виступах перед парламентом Ангела Меркель неодноразово звертається до теми біженців, консолідує слухачів довкола ідеї допомоги постраждалим від жорстоких реалій життя. Так, у досліджуваних промовах канцлеркою 23 рази об'єктивовано концепт FLÜCHTLINGE (біженці), за посередництва лексем однокореневих слів відповідного синонімічного ряду.

Втілення зазначеного концепту відбувається за двома лініями: 1) суб'єкти подій – ті хто вимушені залишити свою країну і 2) об'єкт – економіка країни. До другої групи також можна віднести мовленнєві реалізації консолідуючих висловлень покликаних пояснювати необхідність підтримки масової міграції біженців.

Оціночна об'єктивація суб'єктів першої групи представлена низкою іменників, прикметників, субстантивних і ад'єктивних словосполучень *arm* (бідний) 2,86%, *Bürgerkrieg* (громадянська війна) 2,32%, *beraubt* (знедолений) 2,02%, *abgekämpft* (змучений) 1,79%, *unendlichen Gefahren* (постійна небезпека) 1,07%, *Verfolgung* (переслідування) 1,01%, які вербалізують реалії знедолених людей, наприклад: *Wir Staaten können doch nicht akzeptieren, dass über die Frage, ob jemand von einem Land in ein anderes kommt, Schlepper und Schleuser entscheiden. Dabei werden armen Menschen Gelder abgepresst* [5]. Забезпечуване досить широкою дієслівною групою як-от *fluchten* (3,21%), *Zuflucht gesucht und gefunden hatten* (2,97%), *leiden* (2,51%), *verfolgen* (1,35%), втілення концепту за лінією групи суб'єкт, гармонійно поєднується з ідеєю запровадження усіх можливих дій для підтримки з боку уряду, наприклад: *Illegale Migration stoppen. Menschenleben retten. Fluchtursachen bekämpfen. Menschen vor Ort Zukunftsperspektiven ermöglichen* [3].

Реалізація концепту FLÜCHTLINGE за лінією об'єкту, власне економічних змін країни, характеризується широким функціонуванням споріднених з цією концептосферою лексичних одиниць *das Leben retten* (4,02%), *Flucht reduzieren* (3,12%), *illegale Migration* (3,05%), *Migration steuern und regeln* (2,35%), *um die Flüchtlinge kümmern* (1,03%). На тлі їхнього втілення канцлеркою зосереджується увагу на досягненнях діяльності її уряду у подоланні існуючих викликів, що свідчить про загальну саморепрезентативну спрямованість досліджуваних промов. З іншого боку, об'єктом представлено увесь німецький народ, який, у силу своїх зобов'язань перед світовою спіль-

нотою, покладає на себе зобов'язання у допомозі біженцям, про що свідчить наведений приклад: *Als deutsche Bundeskanzlerin stehe ich hier als Repräsentantin eines Landes vor Ihnen, das durch den Nationalsozialismus unendliches Leid über die Menschheit gebracht hat.... Das war und ist unser und mein erklärtes politisches Ziel* [3].

Як видно з таблиці, риторичі німецької канцлери також властиве досить суттєве домінування концепту EINHEIT (єдність). Коріння цього вочевидь сягають укорінені у ментальності носіїв німецького культури проблеми єднання країни, яка так чи інакше представлена і на цьому історичному зрізі. Зрозуміло, що у наш час стіна у німецькій лінвокультурі асоціюється не стільки зі зруйнованою берлінською стіною за одну ніч, а радше з її наслідками від якої країна оговтувалася не одне десятиліття, та більшою мірою з соціальними та економічними викликами сьогодення, пов'язаними, передовсім, з процесами у постоб'єднаній Європі.

Концепт EINHEIT представлений досить широким лексико-семантичним полем, у центрі якого знаходяться ключові слова-репрезентативи «Einigung» і «Gemeinschaft». Поняттєва концептосфера їхньої вербалізації опосередкована низкою лексичних одиниць: єдність, згуртованість, згода, однастайність, єднання, об'єднання, солідарність. Таким чином, основна група синонімічних ключових слів включає такі субстанти-ви: *die Gemeinsamkeit* (11,09%), *die Gemeinde* (8,63%), *das Zusammenleben* (5,33%), *die Zusammenarbeit* (5,07%), *die Integration* (4,79%), *das Miteinander* (3,51%), *die Solidarität* (2,79%).

Серед виявлених нами найбільш вживаних і близьких за значенням слів, які входять до дериваційного поля «Einigung» і «Gemeinschaft» у межах концепту EINHEIT, можна віднести: *gemeinsam* (6,83%), *Vereinigung* (4,31%), *Einigkeit* (4,08%), *einig* (4,03%), *geeint* (4,12%), *vereint* (3,87%), *vereinigt* (2,47%), *sich einigen* (2,11%), *sich vereinigen* (2,01%), *Einigungsgeschichte* (1,02%). Вони дозволяють виділити диференційні когнітивні ознаки ключового слова. Зокрема, така лексична одиниця як *gemeinsam* (спільно, разом, в єдності), широке розмаїття використання якої здебільшого спостерігається у низці словосполучень (*gemeinsam für dieses Land kämpfen; gemeinsam stolz auf diese Bilanz sein; einen gemeinsamen Weg finden; eine gemeinsame Rüstungsexportpolitik entwickeln*), свідчить про орієнтованість виступів канцлери на низку проблем пов'язаних з історичними змінами країни у контексті об'єднаної Європи. Ефективність втілення зазначеного концепту часто опосередковано високою часткою функціонування стилістично маркованих одиниць, зокрема різноманітних метафоричних конструкцій, наприклад: *Die Erfolge sind nicht von Himmel gefallen* [4]. Як бачимо з прикладу, єдність і водночас нелегкий пройдений шлях, спільні зусилля у досягненні добробуту вдало інтенсифіковано метафорою (*Ucnix ne vlav z neba*). Подібним рясніє чимало фрагментів промов Ангели Меркель. Так, наприклад, зазначену концептосферу імпліцитно представлено іншою метафорою [...] *Seele Europas, wenn man so will, strapaziert wurde* (Душа Європи втомилася (попріпалася)) [7], функціонуван-

ня якої зайвий раз доводить вагомість представлених досліджуванним концептом ідей і під час написання промови, і її дискурсивного втілення під час виголошення.

Варто зазначити, що значну кількість ознак концепту було встановлено за допомогою аналізу лексичної сполучуваності ключових слів-репрезентативів. Додаткового конотативного забарвлення основні лексичні одиниці, пов'язані зі словами-репрезентативами «Einigung» і «Gemeinschaft», концептосфери EINHEIT набувають завдяки таким субстантивним словосполученням: *gemeinsame Lösung* (спільне рішення), *gemeinsame Zukunft* (спільне майбутнє), *europäische Einigung* (європейська єдність), *gemeinsamen Weg* (спільний шлях) тощо. Їхнє функціонування як правило опосередковано взаємодією з рядом дієслів: *gemeinsam entwickeln* (спільно розвивати), *gemeinsame Lösung kommen* (спільно приймати рішення), *gemeinsam bekämpfen* (разом побороти) тощо.

Варто також зазначити, що особливої прагматичної спрямованості досліджуваній концепт набуває при одночасній взаємодії засобів декількох мовних рівнів, наприклад, *Wir müssen uns um die Infrastruktur kümmern. Wir müssen uns mit den Gefahren und dem Thema der Cybersicherheit auseinandersetzen. Aber wir*

müssen vor allen Dingen ab und zu auch mal den Blick über unseren Tellerrand hinaus wagen [6].

Наведений приклад демонструє функціонування синтаксичного повтору з модальністю обов'язку, представленого модальним дієсловом *müssen*, високою частотою використання особових займенників другої особи множини *wir* і *unsere*, за якого відбувається вербальна маніфестація концепту EINHEIT, а також створюване метафорою *navajutitsja viyti za mezh vlastnogo nosa* (букв., *за край тарілки*) тло для закляку до необхідності єднання.

Висновки. Отже, система цінностей мовної особистості німецької канцлерки, відображаючи концептуалізовану німецькомовну політичну картину світу, характеризується такими універсальними ознаками як високий комунікативний попит на концепти EINHEIT, FLÜCHTLINGE, SICHERHEIT, SOLIDARITÄT, RECHT, EUROPÄISCHE WERTE. У виступах перед парламентом Ангели Меркель найбільшої об'єктивації набувають концепти EINHEIT як ознака приділення значної уваги вирішенню соціальних та економічних, а також FLÜCHTLINGE, функціонування чого екземпліфікує дієвість уряду у вирішенні надскладних завдань. Таким чином, у руслі їхнього втілення, здійснюється імпліцитна презентації власних досягнень.

REFERENCES

1. Andreev N. I. Features of metaphors in German political discourse // Vestnik of Moscow University, 2011. – Issue 22. – P. 70–81.
2. Sheihal E.I. Semiotics of Political Discourse. – M.: ITDHK «Hnozis», 2004. – 324 p.
3. Merkel A. Bericht der Vorsitzenden der CDU Deutschlands, Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel MdB (7 Dezember 2016) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/bericht-cdu-vorsitzende-merkel-2016.pdf?file=1>
4. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel zum Haushaltsgesetz 2019 vor dem Deutschen Bundestag (21 November 2018) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-1553398>
5. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Merkel bei der Internationalen Konferenz zur Annahme des Globalen Pakts für sichere, geordnete und reguläre Migration (10 Dezember 2018 in Marrakesch) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-bei-der-internationalen-konferenz-zur-annahme-des-globalen-pakts-fuer-sichere-geordnete-und-regulaere-migration-am-10-dezember-2018-in-marrakesch-1559050>
6. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Merkel im Deutschen Bundestag (12 September 2018) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-im-deutschen-bundestag-1525370>
7. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Merkel vor dem Europäischen Parlament (13 November 2018 in Straßburg) / Angela Merkel. – Access Mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-vor-dem-europaischen-parlament-am-13-november-2018-in-strassburg-1549538>
8. Mironova N. N. Wortwahl im politischen Diskurs // Die Ordnung des Standard und die Differenzierung der Diskurse / Akten des 41. Linguistischen Kolloquiums in Mannheim 2006. – Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, 2009. – S. 411–416.
9. Nölke M. Die Sprache der Macht. Wie man sie durchschaut. Wie man sie nutzt. – Freiburg: Haufe-Lexware GmbH & Co, 2010. – S. 148–149.

Structure, semantic and linguo-cognitive features of Chancellor Angela Merkel's German parliament speeches

N. M. Marchenko, O. H. Savchuk

Abstract. Basic structural and compositional text elements of the parliament speech are determined by pragmatic settings, which function is to focus attention on achievements and accomplishments of Federal Chancellor and her government. They contain such obligatory components as: outlining political situation; analysis of political and economic conditions; program elements for future actions. Representative and integration functions are achieved through simultaneous use of such stylistic devices as a numerous types of syntactic repetitions, metaphors, metonymies, antitheses etc. Typical concepts of Angela Merkel's parliament speeches are UNITY as a sign of giving considerable attention to solving social and economic problems and also REFUGEES. Their use exemplifies the government effectiveness in making complicated decisions.

Keywords: *speech in Bundestag, structural components of speech, concept, Chancellor, language means, refugees, unity, word-representers.*